

Міністерство освіти і науки України

**Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра теорії і практики початкової освіти

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

(назва навчальної дисципліни)

**підготовки здобувачів вищої освіти
освітньо-наукового рівня**

(назва рівня вищої освіти)

спеціальності 013 Початкова освіта

(шифр і назва спеціальності)

Слов'янськ – 2016 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

Гаврілова Л. Г. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Сергієнко В. П. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерної інженерії факультету інформатики НПУ імені М. П. Драгоманова;

Вікторенко І. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ПМД ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рекомендовано до впровадження
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«__» _____ 2016 р.

протокол № __

Перший проректор _____ Набока О. Г.

ВСТУП

Навчальна програма дисципліни «Професійна компетентність учителя початкової школи» складена відповідно до освітньо-наукової програми та навчального плану підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 013 «Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Професійна компетентність учителя початкової школи» є теоретико-методологічні основи компетентнісного підходу як ключового у сучасній системі педагогічної освіти України.

Міждисциплінарні зв'язки: «Сучасні технології дослідження», «Філософія науки і методологія дослідження», «Педагогічні технології в початковій освіті».

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Професійна компетентність як чинник модернізації змісту початкової освіти: базові поняття і терміни.
2. Шляхи реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Професійна компетентність учителя початкової школи» є усвідомлення здобувачами вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня особливостей компетентнісного підходу як одного із ключових підходів сучасної освітньої системи, а також розвиток мотивації здобувачів вищої освіти до професійного самовдосконалення й саморозвитку.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Професійна компетентність учителя початкової школи» є:

- надання здобувачам вищої освіти необхідної науково-теоретичної інформації з загально-теоретичних питань компетентнісного підходу;
- озброєння майбутніх науковців знаннями про зарубіжний досвід впровадження компетентнісного підходу в освіті, професійну компетентність як чинник модернізації змісту професійної освіти, її базові поняття і терміни;
- усвідомлення ключових понять компетентнісного підходу (компетентність та компетенція);
- формування вмінь впроваджувати основні принципи компетентнісного підходу для здійснення науково-педагогічних досліджень на всіх етапах.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- здатність до критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань, зокрема в міждисциплінарних областях;
- здатність проектувати, ініціювати та виконувати (індивідуально або в науковій групі) наукові дослідження на основі цілісного системного наукового світогляду;
- здатність опановувати основні методологічні підходи, наукові категорії й концепції, усвідомлювати структуру наукового знання;
- володіння комп'ютерною та інформаційною культурою, усвідомлення цінності суб'єктивної позиції в інформаційному просторі;

загально-професійні:

- володіння сучасною методологією, методикою та методами наукового педагогічного дослідження, зокрема з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій;

– здатність до духовного й інтелектуального саморозвитку, готовність до безперервного самопізнання, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формування культури мислення та поведінки;

– готовність проектувати і здійснювати комплексні наукові педагогічні дослідження на основі цілісного системного наукового світогляду, участі в роботі українських і міжнародних дослідних колективів з метою вирішення наукових і науково освітніх завдань;

спеціальні:

– готовність моделювати інноваційне освітнє середовище та конструювати зміст, форми, методи та засоби навчання у вищій школі

– здатність виокремлювати актуальні проблеми розвитку сучасної системи освіти, навчання і розвитку студентів

– володіння педагогічною майстерністю, педагогічною технікою, професійними вміннями майбутніх вчених, викладачів вищої школи.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 150 годин / 5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Професійна компетентність як чинник модернізації змісту початкової освіти: базові поняття і терміни

Методологічні підходи до аналізу сучасної системи освіти.

Системний підхід як спосіб наукового пізнання та осмислення філософських категорій “системи”, “елементу”, “структури”, “частки”, “цілого” та ін. в педагогічному річизі. До системних методів і процедур зазвичай відносять абстрагування й конкретизацію, аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, формалізацію й конкретизацію, структурування та реструктурування, алгоритмізацію, моделювання й експеримент, експертні оцінювання й тестування тощо (В. Кузьмін, В. Афанасьєв, Н. Кузьміна, М. Каган та ін.). Основні системні принципи, визначення яких конкретизує

поняття системи: цілісність (залежність кожного елемента системи від його місця й функції у системній цілісності); наявність нових інтегративних якостей, що виникають через взаємодію системних елементів, які не притаманні окремо взятим елементам; структурованість та ієрархічність системи; взаємозалежність системи й середовища, які проявляють свої властивості у процесі взаємодії; множинність опису системи задля її адекватного пізнання.

Особистісний підхід як ключовий методологічний принцип вивчення, дослідження, організації педагогічного процесу (зі специфічними цілями, змістом, технологіями), який орієнтований на розвиток і саморозвиток власне особистісних властивостей індивіда. Він характеризує особистість як унікальне явище, що передбачає створення відповідних умов для природного процесу її саморозвитку та самореалізації. Цей підхід має принципове значення у професійному розвитку вчителя, оскільки він спрямований на формування професійно важливих якостей та практичних навичок, які сприяють становленню особистості вчителя-професіонала.

Діяльнісний (діяльнісно-творчий) підхід – методологічний принцип, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Діяльність – форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Діяльність людини може розглядатися в загальному значенні цього слова – як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому, конкретному – як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини, у якій вона досягає свідомо поставлених цілей, що формуються внаслідок виникнення певних потреб (О. Леонт'єв, В. Лозова та ін.).

Синергетичний підхід у педагогіці побудований на розумінні того, що процес розвитку визначеної системи не може бути нав'язаним та одновекторним, треба знати, як сприяти розкриттю тенденцій саморозвитку системи, а також ураховувати, що процеси самоорганізації відбуваються

шляхом перебудови існуючих та утворення нових зв'язків між елементами системи, а будь-яка складноорганізована система має, як правило, не одиничний (окремий), а безліч власних, відповідних її природі шляхів розвитку (В. Андрєєв, М. Каган, В. Лутай та ін.).

Комплексний підхід. Розвиток комплексного підходу в ХХ в., що пов'язано з існуванням полідетермінованих, складноструктурованих об'єктів і сфер буття, а також із тенденцією наростання взаємодії різних областей знання і наук, необхідність міждисциплінарних досліджень (Б. Ананьєв, Б. Ломов).

Психосоціальний підхід. Розробка психосоціального підходу у вітчизняній науці у зв'язку з проведенням кроскультурних досліджень російського менталітету і соціального мислення (К. Абульханова-Славська). Сутність психосоціального підходу полягає в русі до досліджуваного об'єкту не від апріорної моделі чи теорії, а від виявлення історичних, соціальних, культурних, особистісних детермінант його реального стану. Предметом психосоціального дослідження є не абстрактна особистість, а така, що живе в певному суспільстві, специфіка її свідомості обумовлена історичними, біографічними обставинами її життя, життєвою позицією, національної, професійної приналежністю, віком, статтю тощо.

Аксіологічний підхід дозволяє спрямувати зміст, форми і методи професійної підготовки фахівців у площину ціннісних орієнтацій особистості. Ключовим у даному підході є поняття “цінності”, яка є суттю тих явищ природи і суспільства, що виступають благом життя і культури людей певного суспільства або класу як дійсність або ідеал (В. Тугарінов). Аксіологічними підвалинами педагогічного процесу мають стати такі: фундаментальні, базові, загальнолюдські цінності (життя, людина, добро, природа тощо); національні цінності (національна ідея, рідна мова, народні свята, традиції й звичаї, фольклор, національні символи тощо); громадянські цінності (демократичні права й обов'язки, повага до культурних і національних традицій інших народів тощо); сімейні та особистісні цінності.

Культурологічний підхід. Його методологія пов'язана з принципом культуровідповідності, тобто тісного зв'язку освіти і культури: педагогіка як частина культури вбачає своє головне завдання в прилученні дитини до культурної спадщини соціуму й у включенні її в культурне середовище, а головна ідея освіти з позицій культууроутворювальної функції полягає у виконанні місії виховання людини культури, а через неї – у збереженні, відродженні й подальшому розвитку самої культури (В. Гриньова). Глибинні зв'язки й залежності, закономірні взаємодії й внутрішня єдність освіти й культури, спрямованість освітньої діяльності на людину як суб'єкт культури, усвідомлення пріоритетності культуротворчих функцій освіти, орієнтація на цілісний розвиток особистісної культури майбутнього вчителя і є втіленням культурологічного підходу.

Компетентнісний підхід як методологічне підґрунтя оновлення сучасної вищої школі.

Специфіка компетентнісного підходу в освіті, який виходить за межі традиційного набуття знань, умінь і навичок і встановлює підпорядкованість знань умінням, ставлячи акцент на практичному аспекті (Н. Бібік, І. Зимня, В. Краєвський, О. Овчарук, О. Савченко, А. Хуторської та ін.).

Зорієнтованість компетентнісної освіти на практичні результати, а не на фундаментальність та обсяг здобутих знань.

Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителів. Критерії професіоналізму педагога (за О. Деркач):

- об'єктивні (ефективність педагогічної діяльності, як навчальної, так і виховної, діагностичної, корекційної, організаційної тощо);
- суб'єктивні (стійка педагогічна спрямованість, задоволеність педагогічною працею);
- процесуальні (застосування соціально доречних технологій, засобів і способів праці);
- результативні (досягнення в педагогічній праці результатів, що затребувані суспільством, формування зрілої особистості учнів тощо).

Компетентність і компетенція.

Визначення понять «компетентність» та «компетенція» у Законі України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014 р.), Методичних рекомендаціях з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (2013 р.) та ін. державних документах: компетентність пов'язується з особистісними якостями, а компетенція розглядається як певна об'єктивна даність, що містить теоретичні знання, їх практичне застосування та сформовані цінності.

Компоненти професійно-педагогічної компетентності вчителя (за О. Дубасенюк):

- компетентність у галузі теорії та методики виховного процесу, його мети, завдань, принципів, закономірностей, змісту, способів, форм методів;
- компетентність у сфері фахових предметів та знання того, як зробити сам процес виховання та зміст предмету провідними способами виховання учнів;
- соціально-психологічна компетентність у галузі спілкування;
- диференціально-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості;
- аутопсихологічна компетентність у сфері переваг та недоліків професійної діяльності та особистості.

Світовий досвід впровадження компетентнісного підходу в освіті.

Порівняльний аналіз тлумачень поняття компетентність у зарубіжному й вітчизняному науковому досвіді. Аналіз документів Міжнародної комісії Ради Європи, програми “DeSeCo” з різних аспектів компетентнісного підходу.

Становлення компетентнісного підходу в європейській освітній теорії і практиці.

Базові характеристики поняття компетентність у зарубіжній освіті:

- використання компетентності у певному контексті (приміром, у конкретній навчальній ситуації);

- компетентність як результат діяльності особистості;
- наявність чітко визначених та затверджених стандартів для вимірювання здатності індивіда користуватися компетентністю;
- компетентність як міра того, що індивід може зробити у конкретно визначений час.

Змістовий модуль 2.

Шляхи реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі початкової школи

Ієрархія компетентностей.

П'ять груп ключових компетентностей, виокремлених Радою Європи: вміння вчити; компетентності життя у багатокультурному суспільстві; компетентності володіння усним та письмовим спілкуванням; компетентності, пов'язані із розвитком інформаційного суспільства; політичні та соціальні компетентності.

Основні компетентності, якими має володіти сучасний вчитель, сформульовані у «Педагогічній конституції Європи»: комунікативна; компетентність самоідентичності; компетентність справедливості; лідерська; дослідницько-аналітична компетентність; здатність навчатися впродовж життя; емпатія.

Ключові й фахові компетентності вітчизняної освіти.

Сукупність із семи ключових компетентностей, визначених українськими вченими (О. Савченко, О. Овчарук, О. Локшина, Н. Бібік, О. Пометун та ін.), як результат аналізу існуючого педагогічного досвіду і потреби розвитку вітчизняної школи: вміння вчитися, здоров'язберезувальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька (основ економічної культури), соціальна, інформаційно-комунікаційна.

Професійна компетентність як одне із ключових понять сучасної професійної освіти. Її складові (за А. Марковою):

- професійні (об'єктивно необхідні) психологічні й педагогічні знання;
- професійні (об'єктивно необхідні) педагогічні вміння;

- професійно психологічні позиції, настанови вчителя, затребувані від нього професією;
- особистісні особливості, що забезпечують оволодіння вчителем професійними знаннями й уміннями.

Виокремлення поняття *освітньої компетенції* як вимоги до освітньої підготовки, що виражається сукупністю взаємозв'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності.

Співвідношення поняття професійної компетентності з уживаними у професійній освіті категоріями «професійної кваліфікації», «професіограми» тощо.

3. Рекомендована література

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Издан Казанского ун-та, 1996. – 568 с.
2. Введенский В. Н. Компетентность педагога как важное условие успешности его профессиональной деятельности / В. Н. Введенский // Инновации в образовании. – 2003. – № 4. – С. 21 – 30.
3. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23 – 30.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Х.: Основа, 1998. – 300 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

6. Ильина Т. А. Системно-структурный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М. : Знание, 1972. – Вып. 1. – 72 с.; Вып. 2. – 88 с.; Вып. 3. – 78 с.

7. Каган М. С. Системный подход и гуманитарное знание / М. С. Каган. – Л. : ЛГУ, 1991. – 384 с.

8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : (Бібліотека з освітньої політики) / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина ; [та ін.] ; під заг. ред.: О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

9. Компетентностный подход в обучении : научн.-метод. пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательство “Эйдос”, 2013. – 73с.: ил. (Серия “Новые стандарты”).

10. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез [Електронний ресурс] / В. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 3. – С. 3 – 19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2013_3_3.

11. Кузьмин В. П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода / В. П. Кузьмин // Психологический журнал. – 1982. – Т.3. – № 4. – С. 41 – 51.

12. Кузьмина Н. В. Системный подход в педагогических исследованиях / Н. В. Кузьмина // Методология педагогических исследований / ред. А. И. Пискунов, Г. В. Воробьев. — М. : НИИ ОП АПН СССР, 1980. – С. 82 – 117.

13. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл: Академия, 2004. – 346 с.

14. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : Видавництво “ОВС”, 2002. – 400 с.

15. Локшина О. І. Становлення компетентнісної ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 19 – 33..

16. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О. Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16 – 21.

17. Лутай В. С. Синергетическая парадигма как философско-методологическая основа решения главных проблем XX века [Электронный ресурс] // Українське синергетичне товариство [сайт] / В. С. Лутай. – Режим доступа : http://www.synergetic.org.ua/materials/materials_main.html. – Загл. с экрана.

18. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / [за заг. ред. д. пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової]. – Харків : Вид-во Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – 348 с.

19. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / [За заг. ред. д. пед. наук, професора, чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової]. – Харків : Вид-во Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – 356 с.

20. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : [монографія] / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

21. Педагогіка професійного образования / [под ред. В. Сластенина]. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 368 с.

22. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти : посібник для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна та ін.]; за наук. ред. Л. Масол. – К. : Педагогічна думка, 2010. – 232 с.

23. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: дидактико-методичні аспекти : дайджест 2. – Донецьк : Каштан, 2012. – 132 с.

24. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти : дайджест 1 / Укл. О. В. Онопрієнко. – Донецьк : Каштан, 2011. – 112 с.

Інтернет-ресурси

1. Contributions to the Second DeSeCo Symposium. Rychen D.S., Salganik L.H., & McLaughlin M.E. (Eds.). – Neuchâtel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 2003. – 212 pp. [Electronic resource] – Access: <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.html>.

2. Definition and Selection of Key Competencies – Executive Summary (2005). [Electronic resource] – Access: <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.html>.

3. Закон України “Про вищу освіту” № 1556-VII від 01. 07. 2014 [Електронний ресурс] // Вища освіта : інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [сайт]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. – Назва з екрану.

4. Захарченко В. М. Проектування програм навчання у контексті функціонування НРК: компетентнісний підхід та результати навчання [Електронний ресурс] / В. М. Захарченко // Національна рамка кваліфікацій. Проект Tempus IV. – Режим доступу : <http://hesdespi.crimea.edu/node/4>. – Назва з екрану.

5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] // Интернет-журнал “Эйдос”. – 2006. – 5 мая. / И. А. Зимняя – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. – Загл. с экрана.

6. Педагогічна конституція Європи – Нормативна база – Форум директорів шкіл України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://direktor.at.ua/load/pedagogichna_konstitucija_evropi/7-1-0-164/. – Назва з екрану.

4. Форма підсумкового контролю результатів навчання – залік.

5. Засоби діагностики результатів навчання – тестування, розробка проекту, проміжний та підсумковий контроль.